

Frontkjemper uten dagbok

Av Gunvald Opstad *Federlandsveimen*
Foto: Jan A. Johannesen *3/10-87*

Jeg kommer fra en gåte, 62-åringen Jarl Wathne, født og oppvokst på Alo i Søgne, sjåfør, oljearbeider og mye annet, nå bosatt i Slettheia.

Under krigen var han frontkjemper.

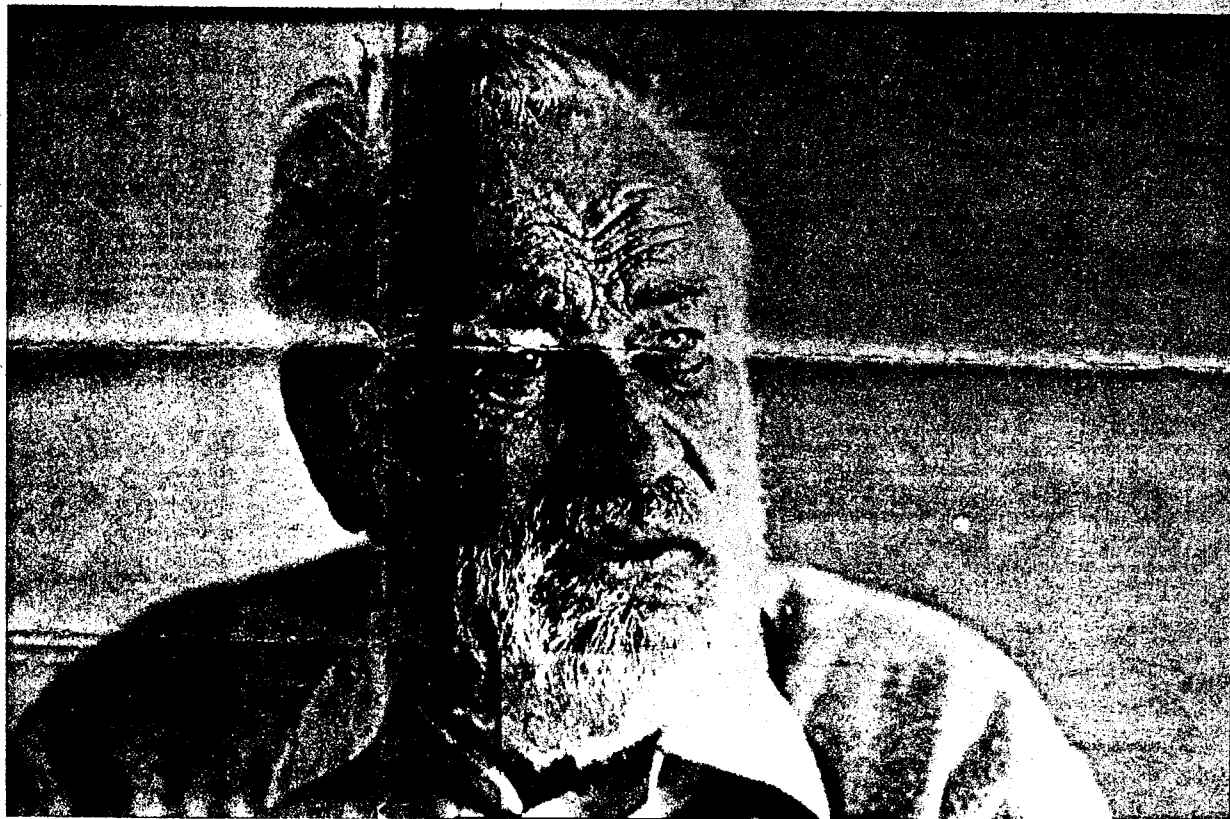
Han deltok i SS-Regiment Norge sammen med Sverre Ryen, gudbrandsdølen som det er kommet bok om i år, under kommando av Olaf Lindvig, som det kommer bok om neste år – det var han som nylig måtte returnere den norske krigsdeltakermedaljen.

Wathne var med på opprenskninger i Jugoslavia og massenedslaktninger på Leningradfronten, men i motsetning til Ryen, som falt ved Berlin, ble Wathne flyger i krigens siste dager.

Hans historie om hvordan han landet på Berlins hovedgate Unter den Linden, høres som den rene røverhistorien, og jeg har ingen mulighet for å kontrollere den.

Han er en frontkjemper uten dagbok.

Men størst er gåten om hvordan han som 16-17 åring overhodet fant på å melde seg som frontkjemper.

Jarl Wathne fra Søgne deltok i SS-Regiment Norge sammen med Sverre Ryen, gudbrandsdølen som det er kommet bok om i år.

ved å skyte seg ut av et Messerschmidt 110 kan over Berlin den 27. april 1945. Da var han 20 år gammel. Den 10. mai kom han til seg selv igjen på et sovjetisk militærhospital i Frankfurt an der Oder.

Det er dette han helst vil snakke om når vi oppsøker ham i blokkleiligheten på Slettheia, der han bor alene sammen med familiebilder og sørlandske landskaper, uten en eneste Waffen-SS rekvisitt.

Det står mye om han i den nye boka til Egil Ulateig, «Dagbok fra ein rotorsk nazist», som handler om frontkjemperen Sverre Ryen fra Gudbrandsdal. De holdt sammen lenge. En gang reddet Sverre livet til søngeduten, som var kommet i krangel med en tysk SS-offiser om noen russiske fanger. Og da gudbrandsdølen drog hjem på permisjon, hadde han med seg en pistol og en kikkert fra søgnemannen, som han skulle grave ned i jorda til krigen var slutt.

Det står mye annet også, som vi skal få se.

Men la oss først få høre hvordan SS-Hauptsturmführer Jarl Wathne opplevde slutten på krigen i Tyskland.

- Høsten 1944 ble vi inne sperret i Kurland, halvøya som stikker ut i Østersjøen ved Riga, sier han. - Den eneste forbindelse vi hadde med Tyskland, var med fly. En av dem som fley denne ruten, var nordmannen Bjørn Hereid, som nå har en høy stilling Cape Kennedy. Han oppdaget at det stod haugveis av fly i Kurland. Kan vi ikke få brukt disse flyene, sa han. Vi må få satt i gang noe. Ja, lær meg å fly, sa jeg, ta meg med opp en gang, så skal jeg nok få det til. Sånn lærte jeg å fly. Undervisningen var nokså minimal. Jeg brydde meg pokker om å lese kart. Det eneste jeg brukte var knotten. Tyve timer var vel hele den undervisningen jeg fikk. Men det er lettere å kjøre fly enn sykkel. Slik kom jeg til å fly fra Stettin.

- Hvilke oppgaver hadde dere?

- Vi skulle i grunnen ikke gjøre noe i det hele tatt. Vi

var å sabotere ombyggingen av en amerikansk konvoi som gikk med krigsmateriell til russerne. Vi drog riktignok ut, sytten fly i alt, men jeg var skvadronsjef og sa til de andre at hvis en av dere slipper så mye som en bombe, så skyter jeg alle ned. For, hvorfor skulle vi ødelegge konvoien, som var vår redning, som skulle være med å gjøre slutt på krigen?

Men så, den 27. april, gikk Bjørn Hereide og jeg opp fra Warnemünde og kjørte mot Berlin. Så hørte jeg plutselig ikke mer fra ham. Hvor faen blir du hen, spurte jeg i radioen. Jeg gikk ned igjen, svarte han. Synes du ikke det er nok at du gjør selvmord, og ikke jeg også, sa han.

Jeg kjørte innover mot Berlin. Alle skjøt mot alle, det bomba og balerte, russere og amerikanere, skytset kom fra alle kanter, hele luftrommet var som et pent juletre. Jeg kommer meg ikke ut igjen, sa jeg til Bjørn. Vi snakket norsk sammen i radioen. Det var det jo ikke så mange som gjorde. Du har én ting å gjøre, sa han. Kjør flyet så høyt opp du kan, til 30.000 fot, og legg deg i stup, da har du en sjanse til å komme unna. På den høyden lå vi over Spitfirene. Jeg gjorde som han sa, men da jeg nærmet meg bakken, og ville ha flyet til å flate ut, hadde jeg ikke mer å styre med. Begge vingene var skraphauger. Jeg hadde fått et skudd i høyre arm, den hang og dinglet, men venstre var intakt, og jeg blunda bare og satte begge beina på pedalen og fikk skutt meg ut. Gudskjelov er Messerschmidt 110 en dobbelthaler, slik at jeg for ut mellom halene, ellers hadde jeg ikke overlevd. Så den 27. april 1945 hang jeg i fallskjermen og så maskinen eksplodere i Spandau under meg. Så husker jeg ikke mer før våkna den 10. mai på et sovjetisk sykehus i Frankfurt an der Oder. Sannsynligvis hadde det vært vestavind den dagen, sier Wathne.

- Uniformsjakka hang på en stol ved senga, blodig og jævlig. Det var en KGB-kvinne der, GPU-kvinne som det het den gang. Hvor befinner

jeg meg på jordkloden, spurte jeg. Hun hentet en lege, som fortalte at noen av guttene hadde kommet bærende på meg nærmest i bettevis. Men nå har jeg lappet deg sammen med armer og bein, så får du se om du bruke dem, sa han. Han skyøyet også. Jeg ble der på hospitalet i tre måneder, deretter ble jeg overført til Lüneberg og senere til engelskmennene i Hamburg, sier Wathne.

I begynnelsen av september 1945 ble han transportert hjem sammen med andre frontkjemper og norske konsentrasjonsleirfanger, og var så vidt innom Ilå før han ble sendt hjem for å melde seg hos Tellef Uldahl på politikkammeret i Kristiansand.

Han fikk to års straff i 1946.

- Hvorfor meldte du deg som frontkjemper, Jarl Wathne, var du føret med nazipropaganda hjemme fra?

- Nei, jeg hadde vel ikke peiling på Nasjonal Samling. Men min far, som kjørte asfaltmaskin, ble utkommandert til tyskerarbeid på Lista i 1940, og så ble jeg med ham, 15 år gammel. Vi var fire kamerater som holdt sammen der borte. En kveid vi satt på hytta, så kameratene mine at vi stikker til England. En av dem hadde ei skøyte. Men jeg sa nei, jeg går heller den andre veien. Jeg melder meg hos tyskerne og tar dem fra innsida. Og jeg fikk meg også høyere tjeneste enn de fleste av disse nazijævlene. Jeg gjorde det for å få stoppet jævelskapen her. Jeg meldte meg inn i «Allgemeine SS», som senere gikk over til å hete «Germanische SS Norge», som senere gikk lenger når det var. Vi møtte på Kongsvinger, og hadde svarte uniformer. På Kongsvinger var Olaf Lindvig også. Etter å hatt fri noen måneder, ble vi innkalt til «Pansergrenaderregiment Norge», som fikk sin opplæring i Holmestrand. Det var ved påsketider 1943, sier Wathne.

Da var søngeduten 18 år gammel.

Jarl Wathne husker ikke lenger alle datoer fra krigen.

Men i Egil Ulateig bok «Dagbok fra ei ekte nazist» kan vi likevel følge ham fra dag til dag gjennom lange tider. Wathne var sammen med Sverre Ryen helt fra tiden i Holmestrand til gudbrandsdølen falt i Berlin våren 1945, og er se en av de viktigste kildene. Ulateigs bok om ham: Og 10. mai 1943 ble han sammen med 400 andre nordmenn sendt med trosskipet «Monte Rosso» til Danmark og videre med til treningsleiren Sennheim i Alsace, like ved den franske grense. Her gjennomgikk karerene i «SS-Freiwilligen Panzer Grenadier Division Nordland, Regiment Nor» en meget streng opplæring under tysk kommando. De ble sendt videre mot den første rekke til Jugoslavia.

Og her, med utgangspunkt i landsbyen Kostajnica, ved det ifølge Ulateig ingenting om at de norske frontkjemperne deltok i massakren mot ikkestridende jugoslaver, mens de brente hus og «rensket» opp etter partiene.

- Vi gikk fra hus til hus, satte geværpipene inn i noen dørene. Mange trakk scenen var å se, da det bare kvinner og barn var. Men i en krig kan en ikke bli sentimental. Alle som vet hva kampen gjelder, skrev Sverre Ryen i sin etterlatte dagbok den 30. oktober 1943.

En lang rekke landsbyer gikk opp i flammer på et døgn, mens tusensvis av slaver ble drept eller sendt til konsentrasjonsleirer i Tyskland eller i Nord-Norge.

Hva husker Jarl Wathne av dette i dag?

- Jeg var i 1. kompani, vi var ikke med på å sett fyr på noe. Vi gikk gjennom hus, men vi tente ikke på. Men vi var jo ikke alene, var ute alle sammen. Me SS står jo egentlig for beskyttelsesavdeling, og så tolket jeg det også, men måtte jo forsvare seg.

- Men du visste vel at SS-sjefen Heinrich Himmler var selveste arkitekten i djvelskapen?

- Himmler var all riggar han var ikke så ille, han en veldig grei og snill mann.

«Jei, jeg angrer ikke. Men jeg kommer ikke til å gjøre det en gang til. Men en får takke sin gud for at en overlevde. De holder jo på med samme sirkuset i dag. Jeg har ikke noe å angre på, jeg har aldri gjort noe galt. Men general Rommel var en prektig mann, en virkelig offiser. Han og Eisenhower.»

Han visste ikke hva som foregikk. Jeg traff ham i Sennheim, der vi også hadde besøk av Göring, Hitler og Eva Braun, jeg snakket mye med dem. Göring inviterte oss også til hytta si i nærheten av Klagenfurt, vi besøkte ham der, og traff hans svenske kone, jeg sendte bilder hjem fra besøket.

- Tror du ikke Himmler kjente til torturen og gasskamrene heller?

- Det kjenner jeg ikke til, men det var vel ikke hans oppgave å ta seg av dem. Men jeg fikk i grunnen ikke greie på dette før vi kom hjem igjen. På meg virket han som en veldig grei mann.

- Du var 18 år på dette tidspunkt, Wathne, ønsket du deg ikke langt bort, var du ikke livredd?

- Jeg var ikke livredd, men når en hadde rotet seg borti dette, hadde en ikke noe valg. En kunne meldt seg til fronten i Finland, men de som valgte det, røyk alle sammen. I begynnelsen av desember 1943 gjorde SS-Regiment Norge oppbrudd i Jugoslavia, og ble satt inn på Leningrad-fronten ved byen Narva. Russernes enorme motoffensiv ble satt inn for alvor i januar 1944, i et av de voldsomste slag verden har sett. I boka skriver Ulateig:

«Stalin kasta inn tallause mengder med soldater. Det såg ikke ut til å spele noen rolle kor mange liv som gikk med. En av de næreste vennene til Sverre Ryen, Jarl Wathne fra Søgne, minnest et kavalleri-atak på ei open slette. Han sat med ei tung mitraljøse oppe på ein ås og skaut ned menn og hestar ettersom dei kom, men det tok liksom aldri nokon ende. Til slutt låg det

haugar av menneske og dyr på sletta». Den tidligere underscharführer, som han var på dette tidspunkt, og som gjerne kan hjelpe med andre sider av frontlivserfelsen, blir taus, og må gripe til lommektokket.

- Jeg har aldri sett maken til massakre i mitt liv. Det var jævli. Det var helt jævli. Men det er riktig det som står der. Narva var et av de verste steder jeg har opplevd. Fry faen. Det var der det foregikk, der og i en annen by i nærheten.

- Fikk du aldri lyst til å begå selvmord?

- Nei, aldri. Vet du hva jeg sa til guttene? Skyt først, og spør etterpå. Og dersom du får svar, så skyt en gang til. Men det var helt på slutten av krigen. Sånn var det bare. Det var den eneste måten å gjøre det på.

- Du påstår at du gikk i tysk tjeneste for å bekjempe nazismen, Wathne, men det var da virkelig nazismen du nå kjempet for?

- Etterpåklokskap kan en nok spekulere over grunnene.

- Ønsket du at Hitler skulle vinne krigen?

- Nei, herrregud, jeg har skutt mange tyske offiserer også, jeg. Men Hitler - han fulgte jo bare med. Eva Braun hadde litt mer vett i knollen. Og en jeg likte veldig godt, var Rommel. Jeg traff ham en gang.

- Angrer du på det du har gjort?

- Nei, jeg angrer ikke. Men jeg kommer ikke til å gjøre det en gang til. Men en får takke sin gud for at en overlevde. De holder jo på med samme sirkuset i dag. Jeg har ikke noe å angre på. Jeg har aldri gjort noe galt. Men general Rommel var en prektig mann, en virkelig offiser. Han og Eisenhower.

- Tenker du ofte på krigen?

- Nei, slettes ikke, sier Wathne.

Han har ikke vært med på noen frontkjemperesamling, han holder ikke «Folk og Land». Han har aldri vært medlem av Nasjonal Samling, og har ingenting med gammelnazistene å gjøre.

- Det er ikke mitt bord, sier han.

Han syntes at Quisling gjorde en god jobb sammen

med Fridtjof Nansen, men tror at han var en klamp ofoten for tyskerne. Han besøkte Maria Quisling en gang etter krigen da han var i Fyresdal i et helt annet ærend.

Han synes at Hauptsturmführer Olaf Lindvig, som v. deres sjef i Regiment Norge var en mann som ville gi i respekt, ei menneske man må lete lenge for å finne maken til. Selv tyskerne måtte krype for ham, blant annet fordi han hadde høyere grad enn de fleste. Hans ord var lov, mener Wathne. Etter hans oppfatning ble ikke de menige nordmenn hundset av tyskerne, slik de antyder i Ulateigs bok, fordi de ikke kunne språket.

Blant de han traff på Leningrad-fronten, var Arild Hamsun og Sven Hazel, forteller han. Men de fleste ble igjen der borte.

- Vi var 900 norske og del av bare 15 igjen av oss da krigen sluttet, sier han.

Hva var det som fikk ham til å melde seg? Var det redselen for bolsjevikene, som Jonas Lie spilte så hardt på i sin propaganda?

- Det var vel delvis det. Vi hadde fremdeles Finlandskrigen i minnet. Og Finland var jo naboen vår. Det var vel noe av det som lå bak.

- Hvordan er det å leve med så mange liv på samvittigheten?

- Jeg har skutt folk i tusensvis, det er jo klart, men det er jo ikke sånt som jeg tenker på.

- Fikk du jernkorset?

- Ja, jeg fikk ridderkorset også, til å henge i kjede rundt halsen.

- Hvorfor?

- Nei, det var noen panservogner jeg tok ned i Berlin. Men russerne beholdt jernkorset. Det er forresten en historie til jeg gjerne kan fortelle, hvis du ahr fem minutter. Ca den 20. april 1945 ringte de fra Berlin til Bjørn Hereid og meg i Warnemünde, og spurte om vi hadde et Junker 52 transportfly stående. . . nei, nå tøyser jeg, det var på Kas-trup det stod. Vi hentet det, men måtte gå ned på Unter den Linden, Berlins hovedgate, for å få gjort det vi skulle, hente noen sårede. Russerne stod like på den andre siden av Brandenburger Tor, og mange tyske offiserer benyttet også sjansen til å stikke av. Men det var ikke enkelt å få tatt av igjen, det var fullt av trikkeløpninger som vi måtte kuttet av. Og selv om gata var fire-fem kilometer lang, var jeg glad da jeg merket at flyet slapp bakken. Da var jeg redd. Da tenkte jeg at nå deiser vi rett i husane, sier Jarl Wathne.